

Historiska

VIKINGAR

En lärarhandledning från Historiska museet

Vikingar

En handledning för lärare

Innehåll:

1. Förslag till hur grupper kan arbeta i utställningen
2. Beskrivning av utställningen
3. Utställningskarta
4. Presentation av utställningen med föreslagna diskussionsfrågor
  - 4.1 Aristokraterna
  - 4.2 Hos folken före Sverige
  - 4.3 Från Oden till Kristus
5. Uppföljning

1. Förslag till hur grupper kan arbeta i utställningen

Utställningens styrka framför andra medier som film, Internet och böcker är att besökaren möter spår av verkliga människor och deras liv i de föremål som visas. Klassen får en gemensam upplevelse och kan stanna upp för att kommentera, diskutera och jämföra sina intryck och reflektioner. Samtalet, utbytet av tankar och associationer som utställningen väcker samt möjligheten att låta ett utställningsbesök utveckla sig åt olika håll genom att fånga upp reflektioner och förvalta dem under eller efter besöket gör utställningar till en ovärderlig del i lärandet.

Har man inte möjlighet att besöka Historiska museet rent fysiskt, kan man besöka museets temawebb om vikingar www.historiska.se/vikingar Vid flera av de nedan presenterade utställningsdelarna finns direkta adresser till museets rika hemsida, som visar bilder och informativa texter så att en del av frågorna kan besvaras, utan att man behöver besöka museet. Här finns stora möjligheter till fördjupning, förberedelse och efterarbete i samband med ett besök i utställningen.

Utställningen bygger på olika "stationer" och teman. Ett enkelt sätt att tillgodogöra sig **Vikingar** på är att låta en museilärare leda en visning/lektion, som förbereds med hjälp av denna lärarhandledning. Ett bättre alternativ är att museiläraren i samverkan med läraren, som vet vilka förkunskaper gruppen har, gemensamt leder en visning/lektion, där läraren har en stöttande roll för dialogen mellan museiläraren och eleverna. Givetvis kan läraren själv leda en lektion och ge eleverna olika uppgifter att arbeta med. Museet vill då att gruppen i förväg anmäler besöket för att om möjligt undvika att grupper stör varandra i utställningen. Än bättre kan det vara om eleverna visar varandra olika "stationer" med stöd av sin lärare och helst en museilärare. För bokning av visning eller anmälan inför frigående besök ring vår bokning på tel. 08 - 519 556 46, eller skicka ett mail till: bokningen@historiska.se. Information om museets skolprogram, visningar och övriga erbjudanden finns på: <http://www.historiska.se/Skola/Skolvisningar/>

Ett förslag på arbete med klassen vid besök utan museilärare är att dela ut stationer som eleverna två och två får förbereda. Detta gör de genom att först studera sitt tema i litteraturen och på museets hemsida.

Vid museibesöket därefter läser de utställningstexterna samt de ibland vidhängande fördjupningstexterna och kopplar ihop texten med föremålen. De får även besvara frågor från lärarhandledningen, tillfoga egna tankar och tolkningar samt presentera sin station för de övriga i gruppen. Även om eleverna i huvudsak mest kommer att minnas sin egen station, så väcker den egna presentationen säkerligen ett intresse för helheten.

Läraren bör helst ha besökt utställningen först. Finns inte möjlighet till detta kan man via webben få en god överblick av utställningen, se museets hemsida: www.historiska.se/vikingar. Som lärare är ett bra sätt att bekanta sig med museet att komma på någon av de lärarkvällar museets anordnar. Ytterligare ett enkelt sätt att få hjälp att ta del av utställningen är de audioguider som finns att låna gratis i museets reception.

En bra start inför ett studiebesök i utställningen är att diskutera med klassen vilken bild eleverna har av en viking, en vikingakvinna och av vikingatiden och utgå ifrån dessa bilder när man sedan tar del av utställningen. Vad var det som stämde? Vad var det som inte stämde? Varifrån kommer de föreställningar som inte stämde?

2. Beskrivning av utställningen

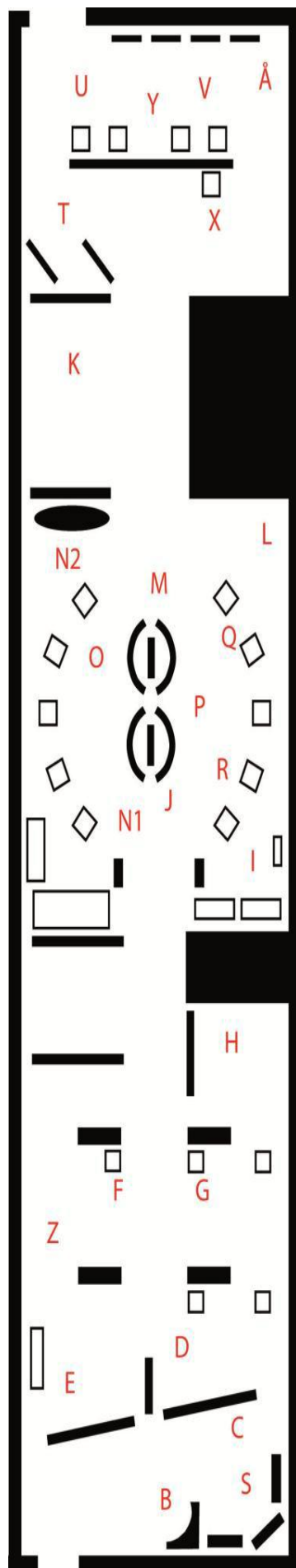
I utställningen Vikingar invigd 2001 och omarbetad vintern 2004-2005 visas närmare 3500 vikingatida föremål från de områden som långt senare skulle bli Sverige.

Historiska museet har försökt lyfta fram unika fynd som saknar motstycke, som visar på internationella kontakter, men också föremål som kan berätta om det dagliga livet på en vikingatida gård kompletterat med rekonstruktioner i form av film, foton och teckningar. Utställningen tar även upp hur vikingatiden utnyttjas för att skapa nationalkänsla och hur den missbrukades av nazisterna.

Utställningen har tre huvudteman:

- **Aristokraterna (se 4.1).** Här möter oss bland annat en godsherre från Vendel och en förmögen kvinna från Birka, men även runstenar, silverskatter och rättssystemets mansbot.
- **Hos folken före Sverige (se 4.2).** De flesta människorna under vikingatiden var småbönder och utställningen visar hur de arbetade, levde och klädde sig. En modell av Birkavisar den dåtida staden, och en rekonstruktion av ansiktet på en flicka från Birka levandegör barnens verklighet under vikingatid. Här finns även fynd från de fångstfolk som levde i norra Skandinavien.
- **Från Oden till Kristus (se 4.3).** Symboler och monument fick en särskild laddning när korset segrade över torshammaren. Här visar vi amuletter, bildstenar, en völvas spira och de tidiga kristna korsen.

3. Utställningskarta

Ingång till Vikingar

A. Lejonet från Pireus i museets huvudentré.

B. Unnas runsten.

C. Arabiskt silver. Skatten som Otto fann.

Aristokraterna

D. Godsherren från Vendel.

E. Dricka alkohol.

F. Furstinnan från Birka.

G. Vad kostar ett liv?

Hos folken före Sverige

H. Folken i norr?

I. Mästersmedens verktyg.

J Birkaflickan.

K. Birkamodellen.

L. Jordbruk.

M. Länderna innan Sverige.

N. Vikingatida båtar.

O. Hur fick man kläder?

P. Dräkter.

Q. Skönhet.

R. Hantverk av metall.

Från Oden till Kristus

S. Historiebruk.

T. Tängelgårdastenen.

U. Många kristnanden. Från hedniskt till kristet i Valsta.

V. Amuletter.

X. Hednisk härskarinna.

Y. Helgö.

Z. Film om gods, plundring och begravning.

Å. Film om vikingarnas resor i Nordatlanten.

4. Presentation av utställningen med föreslagna diskussionsfrågor

Nedan presenteras ett större antal stationer med förslag till frågor, övningar och arbetsuppgifter av olika svårighetsgrad. Dessa kan, ibland med en förklaring eller omformulering av läraren, användas av mellanstadiet, högstadiet, gymnasiet/vuxenutbildning beroende på gruppens intresse och bakgrundskunskaper. Givetvis måste läraren välja ut både ett antal stationer/montrar och frågor. Inom parentes finns ibland svar på frågorna som inte framgår i utställningstexterna, men eleverna bör själva leta sig fram till svaren.

A. Lejonet från Pireus.

Redan till höger i museets stora entrehall möter oss vikingatiden på kopian av lejonet från Athens hamnstad Pireus där en greklandsfarare ristat runor på 1000-talet i traditionell uppländsk stil. Lejonet fördes 1687 som krigsbyte till Venedig. En del av runorna kan man läsa, men textens innebörd går inte att tyda på grund av att en stor del av den vittrat bort.

Vilken funktion hade lejonet i Pireus?

Vad är en "väring"?

Varfinns lejonet idag? Varför?

Vad skulle man kalla det som vikingen gjorde på lejonet idag?

Varför skriver en del sina namn och "tags" på husfasader, murar och tunnelbanan?

Skall klotter vara tillåtet? Varför/varför inte?

Skall reklam på offentliga platser tillåtas?

B. Unnas runsten.

Vikingatiden är en historia om främmande människor i en främmande kultur, som levde på ett annat sätt än vi, som hade en annan världsbild, religion, moral, rättstänkande, med ett annat alfabet och språk. Trots detta finns det många likheter mellan de som levde på vikingatiden och människor idag. Dessutom finns det företeelser som är desamma i alla tider; kärlek, hat, glädje och sorg.

Med hjälp av det vikingatida alfabetet futharken kan vi idag läsa en 1000-årig text. Det var ganska få som helt kunde förstå runskrift under vikingatiden. Många texter var kodade och kluriga att förstå. Ändå restes många runstenar. Fler run- och bildstenar finns längre in i utställningen.

Pröva att läsa de första orden från toppen av stenen åt höger: Unna lät resa denna sten... (Una lit raisa dinsu stein...)

Vem tror ni att Östen var? Och hur gammal blev han? Var han ett spädbarn, eller en äldre man som döende omvändes till kristendomen av sin mor?

Varför restes runstenar? (Minnessten, ars-, ägorättsdokument, status, kristen markering.)

Vad visar att Unna var kristen? (Korset och välsignelsen i skriften.)

Vad visar att den förkristna kulturen delvis lever kvar? (Runorna i Midgårdsormens slingrande kropp.)

Vad betyder ordet runa? (Hemlighet, viskning.)

Använder ni gåtfulla kodade meddelanden och symboler idag? (Mailförkortningar, smilegubbar, SMS, rövarspråket.)

Är alla i världen läskunniga idag?

Hur tror ni att analfabeter kan uppleva bokstäver och text?

<http://www.historiska.se/historia/jarnaldern/vikingar/runor>

C. Skatten som Otto fann. Arabiskt silver.

Nästan varje år hittar man nya skatter från vikingatiden. Ungefär 1100 silverskatter är återfunna. Arkeologer och historiker diskuterar olika skäl till att gräva ned silver: brudsilver, rikedomspå, orostider, offer åt asagudarna, tanken att man far med sig silvret i nästa liv - den så kallade Odens lag.

Varför grävde man ned dessa silverskatter?

Hur behåller, gömmer och förvarar man skatter idag? (Fonder, hemliga bankkonton, falskdeklaration...)

Vad består skatterna av och varifrån kommer föremålen?

Kan någon i gruppen läsa den arabiska texten på mynten?

Varför är mynten försedda med öglor?(Användes som hängsmycken.)

Vad gör man om man hittar en skatt?(Lämna fyndplatsen orörd och rapportera in det till närmaste länsmuseum.)

S. Historiebruk - att använda historia.

Redan tre sekler innan nationalromantikens era mot slutet av 1800-talet sökte man stärka känslan för nationen Sverige genom att väcka liv i myterna från vikingatiden. Målningar av asagudar blev sedan på nytt populära under 1800-talets mitt, trots att Norden redan för 800 år sedan blivit kristet och att varken Sverige eller svenskar fanns som nation eller folk under vikingatiden.

På en av bilderna kämpar åskguden Tor mot de onda jättarna. Tors väldiga hammare träffar alltid sitt mål. Torshammaren var även vanlig som amulett under vikingatiden och gav kraft åt den som bar smycket. (Se torshammare i monter **Amulett, U.**)

Har du sett torshammaren runt halsen på någon som lever idag?

Varför bär man den idag?

Vad är det för symbol Tor har på sitt skärp?

Både tyska och norska nazister ville anknyta till vikingarnas rykte som kraftfulla krigare i Norge. På affischen från SS-dagarna i Oslo står en nazisoldat i ett vikingaskepp, en nationell symbol för Norge. Han har vikingasvärd och sköld, men en typisk tysk hjälm från andra världskriget. SS står för Schutzstaffel (skyddsgrupp). SS hade ett stort inflytande i den hemliga polisen Gestapo och bekämpade motståndare till nazisterna i de ockuperade länderna med hjälp av frivilliga inhemska sympatisörer.

Inom SS stridande gren Waffen-SS, vars förband deltog på de flesta fronter, ingick många värvade soldater från ockuperade länder. Ungefär 6 000 norrmän värvades till SS. Bokstäverna SS som nazisterna använder är formade som blixlar.

Vad handlar affischen om och varför har man utformat affischen på detta sätt?

Ett föremål på bilden hör inte alls hemma på vikingatiden. Vilket?

Varför får texten oss att tänka på vikingar och guden Tor?(Typsnittet som används för runan s liknar runan för s.)

Varifrån kommer hakkorsymbolen?(Indisk urgammalreligionssymbol för sol, välgång och lycka.)

Är det tillåtet att rita hakkors idag?

Hur ska man undvika att låta sig luras av falskt historiebruk?

Se: <http://www.historiska.se/historia/historiaarkeologi/skapahistoria/>

4.1 Aristokraterna

Utställningens första stora rum berättar om de vikingatida aristokraterna. Montrar och föremål här tar upp olika delar av aristokratins livsstil. Dessa människor levde i lyx på imponerande storgods. I mitten av godset fanns en stor sal för mottagningar och fester. På ett gods fanns också en rad andra slags byggnader. Till exempel stall, tjänarbostäder, hus för familjens lilla privatarme "hirden", smedjor och andra verkstäder, förråd och slavbostäder. Till ett gods hörde stora landegendomar. Aristokraterna kunde omge sig med exklusiva saker som föremål av guld och silver, vapen smidda av mästersmeder, kläder av orientaliskt siden och glasbägare från det frankiska riket i Västeuropa. Deras sociala ställning visades upp i deras sätt att bo, klä sig och leva.

Presentationen av aristokratin kretsar kring en godsherre från Vendel i Uppland, som vi känner till genom den arkeologiska utgrävningen av hans grav för mer än 100 år sedan. Station D berättar tillsammans med ett par rekonstruktionsteckning om Vendelgraven. Station E handlar om rituellt drickande i värdefulla glas och station F berättar om en aristokratisk kvinna som levde i Birka.

I rummet finns även en film som berättar om aristokratin. Den visar först en rekonstruktion av ett vikingaanfall. Vikingatågen leddes och organiserades troligen mest av aristokraterna. Man får också se en rekonstruktionsbild av ett vikingatida aristokratiskt gods, som bygger på arkeologiska undersökningar av ett sådant gods i Danmark.

Vi får också se en filmad rekonstruktion av hur en vikingatida aristokratisk begravning i båt kunde se ut. I filmen bränns den döde, medan godsherren från Vendel begravdes obränd. Begravningsstraditionerna var på vikingatiden olika mellan olika små bygder i Skandinavien.

D. Godsherren från Vendel

Studera först bilden till vänster på godsherren i röda kläder.

Hur är han klädd?

Vad har han för skor?

Hur är han friserad, rakad?

Vilken utrustning har han?

Var det så här ni tänkte att en vikingahövding skulle se ut?

Tvårs över gången till höger (till höger om montern) finns samma godsherre i en teckning av den båt där han gravsattes.

Vad fick han med sig på den sista färden? (hundar, hästar, vapen, yxa, dolk, svärd, gryta, sköldar, ringspänne, spelbricka och spelpjäser.)

Varför var dessa föremål viktiga efter döden?

Vart skulle han 1) om han dött i strid 2) om han dött sotdöden, dvs. som sjuk eller gammal? (1: Valhall 2: Hel, dit även barn och kvinnor kom.)

Vilka föremål kan ha bevarats till vår tid och vad har förmultnat i jorden?

Nästa steg är att försöka minnas vilka föremål mannen fått med sig i graven och sedan hitta och studera dem i montern intill teckningen. (Leta rätt på selbågskrön till hästarna, vapen, yxa, dolk, svärd, gryta, sköldar, ringspänne, spelbricka och spelpjäser!)

Mer vapen finns bakom er, i montern **Dödens redskap**.

Kan man få makt på annat sätt än styrka och våld?

Kan kunskap ge makt?

Makt och social ställning på vikingatiden berodde mycket på vilken släkt man tillhörde. Är det rätt att kunna ärva makt? Förekommer det idag?

Kunde godsherren läsa runor? (Ja, med all sannolikhet.)

Hur visar man att man har makt idag?

Vad skulle kunna motsvara godsherrens färdmedel skeppet för en nutida inflytelserik man?

Tips! En delvis bevarad båt i en grav finns längre in i mitten av utställningen med rubriken

Med båt mot dödsriket. Den grävdes ner i fuktig lerjord som bevarade föremål. Man fann även helt unika matskålar och skedar av trä som visas nedanför båten.

Se: <http://www.historiska.se/historia/jarnaldern/vikingar/aristokratin/>

E. Dricka alkohol.

På denna bildsten, finns liknande trattbägare avbildade som visas i montern strax till höger. Det verkar vara en högtidlig ceremoni som skildras.

Vad drack man för alkoholdrycker? (Främst mjöd, importerat vin var mycket exklusivt.)

Finns det fortfarande regler/traditioner för hur man dricker alkoholhaltiga drycker tillsammans?

När förekommer ceremoniellt drickande idag?

*Titta på glasen som visas i montern **Meningsfullt drickande**. Varifrån kommer glasen?*

Vad är det för typ av föremål man gjort av glas?

F. Furstinnan från Birka.

Kvinnor kunde ära, vara rika och mäktiga. Även här finns en bild till vänster av hur en förmögen kvinna kan ha sett ut. Ofta var nycklar till bodar och skrin deras maktsymbol.

Se även nycklar i montern **Kvinna och hustyrann** i närheten av vikingadräkterna.

Studera föremålen i montern till höger om bilden.

Hur kan vi veta att det är en kvinnas grav som arkeologerna fann?

Varför får just dessa föremål följa kvinnan i graven?

Är importerade föremål finare än hemmagjorda? Varför? Hur är det idag?

Vad motsvarar glättstenen och glättbrädet idag? (Nr 4, strykjärn och strykbräda.)

Finns det vardagsföremål idag som är knutna till kvinna respektive man? Vilka och varför?

Är könsuppdelning av sysslor bra eller dåligt?

Se: <http://www.historiska.se/historia/jarnaldern/vikingar/kvinnor/>

G. Vad kostade ett liv?

I montern visas tre högar med silver. (4,8 kg; 2 kg; 0,225 kg silver) Detta är de böter en man skulle betala vid dråp av en fri person enligt Gotalagen. Genom att boten betalades till offrets släkt undvek man blodshämnd.

Det avgörande för böternas storlek var om den dödade kom från samma landskap som mördaren eller ej, samt vilken social ställning offret hade. Landskapen var som skilda länder och hade egna lagar.

Diskutera fördelarna med mansbot/böter jämfört med blodshämnd!

Var de olika bötesbeloppen rättvisa?

Är alla människor lika värda idag?

Lever vi i ett rättvist samhälle idag?

Se även monter **Trälarna** som finns mitt emot den ovan beskrivna.

Människohandel med trälarna var vanligt under vikingatiden. Trälarnas låga värde bidrog till att de kunde offras vid sin herremans begravning.

Förekommer människohandel idag? (Slavhandel förekommer ofta med barn, till exempel i Afrika och "trafficking" med människor är ett växande problem.)

4. 2 Hos folken före Sverige

Denna del i utställningens mitt presenterar en rad olika aspekter av det vikingatida livet i östra Skandinavien. Station H, som presenteras först här, finns längst in i aristokratirummet, men tillhör Folken-före-Sverige-temat som annars är koncentrerat till det stora rummet i utställningens mitt.

4. 2 Hos folken före Sverige

Denna del i utställningens mitt presenterar en rad olika aspekter av det vikingatida livet i östra Skandinavien. Station H, som presenteras först här, finns längst in i aristokratirummet, men tillhör Folken-före-Sverige-temat som annars är koncentrerat till det stora rummet i utställningens mitt.

H. Folken i norr.

Det mesta som visas på Historiska museet och de flesta arkeologiska föremålen i våra magasin kommer från södra Sverige. Det beror dels på att det alltid bott flest människor här och dels på att det blivit mest arkeologiska undersökningar här eftersom markexploateringen under 1900-talet varit som störst här. I nuvarande norra Sverige fanns under vikingatiden stora grupper av fångstfolk i inlandet, men också små grupper av bofasta bönder längs kusten. Fångstfolkens kultur och historia har tidigare inte varit så uppmärksammade i de stora översiktsböckerna om vikingatiden. Men på sistone har en hel del ny forskning gjorts. De som idag forskar om samernas historia vill ofta se en lång kontinuitet bakåt i tiden för det man idag ser som typiskt samiskt. Detta blir ofta lika fel som när man vill spåra Sverige och svenskar till vikingatiden. Folknamnet samer är belagt från 1200-talet. I flera källor från vikingatiden kallas fångstfolken i inlandet istället "Finnar" eller "Skridfinnar". Namnet skridfinnar kommer av att fångstfolken var kända för att skrida fram på sina skidor. Fångstfolken kan troligen inte ses som en homogen människogrupp med samma identitet och en uppfattning om sig själva som ett enhetligt folk. Det pågår idag en stor diskussion mellan olika forskare, museer, representanter för samerna och svenska staten, markägare och renägare om hur man ska se på det förflutna i norra Sverige. Åsikter och perspektiv står ofta mot varandra och kan ge upphov till tvister, rättegångar och historieböcker med helt olika innehåll. Det är spännande att se hur olika historiska perspektiv kan bli så omdebatterade och få sådana konsekvenser för förhållanden idag.

Flera skidor från stenålder och vikingatid har hittats. De förvarades förr under somrarna i mossar för att inte torka sönder. Skidan överst till vänster i montern och en del andra föremål (bygel till en väska nr 31, sked nr 34) i montern har dekorationer i mönster som var typiska för fångstfolkens konst.

Pilbågen (nr 30) är en så kallad tvevedsbåge med två träslag fastlimmat i skikt med lim av aborrskinn. Dessa bågar var kända för sin styrka. Man kunde skjuta upp till 150 meter. Tekniken används idag för att tillverka moderna pilbågar.

Vad var en skridfinne?

Vad berättar föremålen om hur fångstfolken under vikingatiden levde?

Vilken produktion och handel bedrev de?

Kan man hävda rättigheter till markanvändning och markägande baserat på vilka arkeologiska fynd man gjort i ett område?

Vad tycker ni; äger olika folk idag varsin bit av det förflutna eller tillhör historien och de arkeologiska fynden hela mänskligheten tillsammans?

Varför vet vi i allmänhet mindre om det förflutna i norra Sverige än i södra? (Där har skett fler arkeologiska utgrävningar pga. större markexploatering.)

Angående fångstfolkens religion se även montern **Offer i de djupa skogarna** bakom det stora gula korset längre in i utställningen.

Vad offrade man? Varför?

Hur fungerade pilspetsarna med tvär egg?

Se: <http://www.historiska.se/historia/jarnaldern/vikingar/begreppetvikingar/>

I. Mästersmedens verktyg.

Detta är ett av de mest sensationella fynden ifrån vikingatiden. En våtmark har konserverat en verktygskista med komplett utrustning för en smed och timmerman. Här visas träkistan och verktyg samt andra föremål som återfanns i samma fynd till exempel en stor gryta i montern intill till höger med en blosskorg över. I blosskorgen lade man brinnande ved och hängde upp den som en lampa i smedjan.

Studera verktygen!

Vilka verktyg används idag av en snickare?

Vilka används idag av en smed?

Vad kunde mästersmeden/timmermannen tillverka med dessa verktyg?

Diskutera vad de föremål ni inte känner igen kan ha haft för funktion?

Hittar ni den trasiga stekpannan, som säkert skulle smidas om till nya saker?

Varför hamnade verktygskistan i en sjö/våtmark? (Olyckshändelse, offergåva eller deponering vid oroliga tider.)

J. Birkaflickan.

Malaria, spetälska, tuberkulos var sjukdomar under vikingatiden som tog livet av många små barn och som idag nästan är helt borta i vårt land.

Hur kan vi veta att det är en flicka?

Hur gammal blev hon?

Hittar du föremålen i graven som är beskrivna i utställningstexten?

Hittar ni bilden av de tre björnhuvudena på det förgyllda spännet på flickans bröst? Hur ser vi att hon blev begravd i en träkista?

Hur många procent av barnen som föddes dog innan 10 års ålder?

Är det rätt att visa upp ett människoskelett och göra en museiattraktion av en död person?

Till höger strax framför Birkaflickans grav ser ni en rekonstruktion av flickans ansikte. Efter omfattande undersökningar och provtagningar kunde museets experter tillsammans med en konstnär återskapa hennes utseende. Man tror att hennes föräldrar skulle känna igen henne om de såg modellen!

Hur tycker ni att flickan ser ut? Är hon glad, ledsen, busig?

Hur tror ni att barnen hade det på vikingatiden? Gick de i skolan, fick de leka?

Titta på Birkaflickans kläder! Tror ni att hon kom från en fattig eller välbärgad familj?(Röd färg var dyrbar och klänningen tillsammans med de smycken hon fått i graven tyder på att hon levde i en rik familj.)

Skulle ni ha velat leva på vikingatiden? Varför/varför inte?

I montern **Barnen**, snett fram till vänster framför Birkaflickan, hittar man leksaker, flöjter, snurror, bjällror och smycken från barngravar. Klangen från bjällrorna skulle skydda barnet och skrämma onda makter. Många barngravar innehåller föremål som påminner om en vuxen persons livsföring- till exempel vapen i pojkgravar och nålar i flickgravar. Barnen fick troligen hjälpa till och ta ett vuxet ansvar så fort man klarade av det.

När är man vuxen idag?

Vad är det som egentligen utmärker en vuxen?

Se: <http://www.historiska.se/historia/jarnaldern/vikingar/barn>

K. Birkamodellen

Hur flickan bodde kan man se längre fram i **Birkamodellen**. Ca 800 personer bodde i hus på ca 40 kvm och med uthus för husdjuren. Trots att man ägnade sig åt hantverk och handel var husdjur, som idag tillhör lantbruket, en del i försörjningen.

Lyssna i lurarna på beskrivningen av livet i Birka.

Under vilken tid fanns Birka som stad?

Varför beslöt man att bygga staden just där?

Vilken funktion hade staden?

Vad handlade man med, och vilka yrkesmän/yrkeskvinnor arbetade i Birka?

Vad hade man på gatorna istället för asfalt?

Vilka husdjur hade man?

Hur byggdes husen?

Vad hotade staden och hur försvarade man sig?

Varför tror man att Birka plötsligt upphörde att existera?

L. Jordbruk.

Människor som lämnade gården och gav sig ut på vikingatåg och plundrade eller handlade var bara en liten del av befolkningen. De allra flesta var småbönder som bodde i byar med stora skogsområden emellan.

Vilka redskap hade man istället för dagens plogar och skördetröskor?

Vilka kunde man spänna för årdret som dragare?

Vad odlade man? (Rovor, kål, lök, örter, bönor, vete, korn, råg.)

Vad åt man? (Bland annat gröt, rotfrukter, örter, bönor, inälvsmat, blod, kött endast vid speciella tillfällen, vilda nötter, frukter, bär, mjölk vassla, ost, smör, fisk, honung.)

Se: <http://www.historiska.se/historia/jarnaldern/gardens-manniskor/>

M. Länderna innan Sverige.

Länderna innan Sverige fanns har i en del fall blivit landskap eller namn på mindre geografiska delar.

Vilka namn från vikingatiden känner du igen på kartan?

När började man kunna tala om Sverige som ett land, ett rike?(En stor fråga med många svar beroende på vad man tar fasta på. Till exempel styrde samma kungar framgångsrikt stora delar av Svealand och Götaland först på 1200-talet och landlagar gällde från 1350-talet.)

När började vi tala om nationalkänslor i Sverige? (1800-talet)

Kan man säga att det fanns svenska vikingar under vikingatiden?

N 1 . Vikingatida båtar.

I utställningen finns "Årbybåten" från Årby i Uppland i original (just till vänster om ingången till mittrummet). Monter **Med båt mot dödsriket**.

Med vad fästes det ena bordet i det andra? (Järnitar)

Hur kommer det sig att vissa båtar inte har ruttnat? (De har legat i syrefattig jord, ofta våtmark.)

N 2. Längre in på samma sida i utställningen finns en modell av det 23 meter långa vikingaskeppet från Gokstad i Norge.

Varför var en del av skeppen så långa och smala?

Hur är plankorna, borden sammanbyggda? (Klinkbyggda)

Titta under skeppet! Varför är det så grundgående?

Vad kallas den sida av båten där rodret sitter? (Styrbord, härifrån styrdes båten.)

Hur många par åror kunde båten ros med om det slutade blåsa? (16 par)

Varför ligger det stora stenar i botten på skeppet?

O. Hur fick man kläder?

I monter till vänster om de blå bänkarna runt kartan kan man studera sömnad och vävnad. Här kan man även se baksidan av spännbucklorna och förstå deras funktion att hålla ihop kläderna. Högst upp finns nålhus av ben till synålar. Birkaflickan (Se J) fick ett nålhus som gravgåva. Man kan se nålhuset ungefär mitt på skelettet.

Vilka sömnadsverktyg känner du igen från idag?

Vilken funktion hade det som ser ut som bakverket ”munkar” eller ”donuts” av lera? (Vävtvinger för att spänna varpen.)

Vad användes de mindre ”munkarna” till längst ner? (Sländtrissor för att få snurr på sländan.)

Se: <http://historiska.se/historia/jarnaldern/vikingar/kvinnor/>

P. Dräkter

Till höger om de blå bänkarna finns kopior på 4 olika vikingatida kläder, samt montrar med spännbucklor, smycken och kammar. Känn försiktigt på kläderna får att ta reda på vilket material tygerna är gjorda av.

Varför hade kvinnorna linne närmast kroppen?

Knappar kom inte i bruk förrän under medeltiden, hur höll man ihop kläderna istället?

Vad gör man ylletyg av?

Varifrån kom modet med pösbyxor som män kunde bära?

Q. Skönhet.

Kammar producerades i mängder och är vanliga fynd i gravar.

Vad använde man de fina täta kammarna till? (För att kamma bort löss.)

Vilka var de grova kammarna mitt i montern avsedda för? (Hästar)

R. Hantverk av metall.

Vilka metaller användes?

Försök förklara hur man gjorde smycken och spännbucklor?

Vilka verktyg visas i montern som användes i metallhantverket?

(I utställningen Guldrummet, monter 2, finns ännu äldre verktyg för smyckessmeder.)

4. 3 Från Oden till Kristus

T. Tängelgårdastenen.

Jämför bilderna på stenen av kläder, dryckeshorn, skepp, med det ni tidigare sett i utställningen. Bilderna här kan vara en bra sammanfattning av vad man tidigare tagit del av i utställningen. Läs bildstenen som en serietidning! Börja överst och försök hitta de scener som beskrivs i utställningstexten.

Vad tror ni pågår i den översta scenen? (Slagfält, Oden och hans korpar vakar över krigarna.)

Hur kan vi veta att hästen i den andra scenen tillhör Oden? (Den har åtta ben, som Odens häst Sleipner hade.)

Vart tror ni att krigarna i den mellersta scenen är på väg?

Se: <http://www.historiska.se/historia/jarnaldern/vikingar/kultritualer/>

U. Många kristnanden. Från hedniskt till kristet i Valsta.

I kristna begravnings seder förekommer inte gravgåvor. Det tog lång tid innan de gamla traditionerna försvann. Jämför innehållet i montern med de stora färgbilderna om det kristna gravskicket t. v. längst bak på väggen i utställningen.

Ge exempel på hur de två religionerna möts med hjälp av föremålen, texterna och bilderna!

Se: <http://www.historiska.se/historia/jarnaldern/vikingar/kristnande/>

V. Amuletter.

Amuletter förekom på vikingatiden och är fortfarande vanliga.

Varför bar man amuletter under vikingatiden?

Vilka gudar hör till de olika amuletterna? (Tor – hammare (6, 12, 13, 16) Frej – skäror (17) Freja – gravid kvinna (14) Kristus – korset (9, 10) Oden – med vapen som svärd och spjut (15).

Bär klassens elever några amuletter just nu? Varför bär de dem?

I vilka sammanhang möter vi asagudarnas namn idag? (Exempelvis i veckodagarna: tisdag – stridsgudens Tyrns dag, onsdag – den högste guden Odens dag, torsdag – åskan, regnets och grödans gud Tors dag, fredag – kärleken och fruktbarhetens gudinnas dag. Men även i ortsnamn och gatunamn.)

Läs högt trollformeln som står ristad i Runblecket (nr 22) i den vidhängande texten. Det är en trollformel, mot en usling som tar sig fram på olika sätt för att den skall ge sig av och dö. (Om någon efter ett tag saknas i klassen, så vet ni att trollformeln fortfarande fungerar!)

Se: <http://www.historiska.se/historia/jarnaldern/vikingar/kultritualer/>

X. Hednisk härskarinna.

Montern visar föremål man hittat vid den arkeologiska undersökningen av en väldigt rikt utrustad grav på Öland för en aristokratisk kvinna. Kvinnan hade bränts i ett stort bål tillsammans med många offrade djur, troligen ett stort skepp, exklusiva smycken och möjligen en offrad man. Mest spännande är kanske den stora järnstaven längst ner. Det är en dyrbar och rikt dekorerad ceremonistav - ett härskarattribut som troligen bars av ledaren för religiösa ritualer i den hedniska kulturen. Kvinnor kunde utan tvivel ha verklig makt i det vikingatida samhället. Det kan man utläsa av de skriftliga källorna men även av arkeologiska fynd som den här gravstenen. Titta noga på staven längst ner i montern.

Vad kallas den som höll i staven?

Vilken roll spelade hon?

Hur kan vi av gravfynden förstå att en mäktig person begravts?

I vilka andra sammanhang har staven en magisk funktion eller är en symbol för makt?(spira, biskopsstav, trollstav.)

När fick vi kvinnliga präster i Svenska kyrkan? (1960)

Y. Helgö.

Tre föremål som visar kulturkontakter långväga ifrån hittades bland lämningarna av ett vikingatida hus på Helgö i Mälaren. Översta delen av en biskopskräkla, från Irland, visar troligen hur valen spyr upp Jonas, vilket symboliserar återuppståndelsen från det döda. Buddhafiguren kommer 600 mil bort från Indien. Bronsskopan kommer från östra Mellanöstern. Här är tre frågor som inte ens experterna kan svara på men som är spännande att fantisera kring!

Hur har föremålen hamnat på Helgö?

Hur användes de där?

Vad tänkte de som fick se dessa en gång i tiden guldglänsande praktföremål?

Se: <http://www.historiska.se/historia/jarnaldern/vikingar/hedniskagudar/>

<http://www.historiska.se/historia/jarnaldern/vikingar/kristnande/>

<http://www.historiska.se/historia/jarnaldern/vikingar/kultritualer/>

5. Uppföljning

En fortsatt diskussion om det ni varit med om på museet fördjupar förståelsen och lärandet för eleverna. Diskutera tillsammans upplevelsen på museet. Vad kommer eleverna ihåg av besöket? Vad var särskilt spännande? Fick de reda på något oväntat om Vikingatiden?

Har ni förberett frågor innan ert besök gå förslagsvis tillsammans igenom dem och se om ni fått svar på era frågor. Om inte, vad hade ni velat få veta mer om?

För er som planerat ett besök i utställningen **Vikingar** finns ett flertal komplement till er visning som ni kan läsa mer om i vårt skolprogram, eller på vår hemsida:

www.historiska.se/skolan. Här hittar ni även möjligheter till fördjupningar efter ert besök.

Varmt välkomna till Historiska museet och utställningen Vikingar!